

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

Paulus ab Athenis egressus, Corinthum veniens, ab Aquila & Prisca benignè exceptus est: & cùm illic multas à Iudæis pateretur calumnias, per visum intellexit multum ibi conuertendum populum: ibidem tamen à Iudæis apud iudicem accusatus venit Ephesum, & inde Cæsaream, & postea Antiochiam. Apollo autem

Iudæus quidam vir doctus venit Ephesum, qui conuersus conuincebat

Iudæos, ostendens per scripturas Christum esse verum Messiam.

Posthæc egressus Paulus ab Athenis, venit Corinthum: & inueniens quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, (eo quòd præcepisset Claudius discedere Iudæos à Roma) accessit ad eos. Et quia eiusdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur (erat autem scenosæctoriæ artis) & disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Iesu, suadebatq; Iudæis & Græcis.

Paulus inde venit Corinthum, olim Romanam coloniam, quæ adedò quondam celebris fuit, vt M. Cicero pro Pompeio totius eam Græciæ lumen appellauerit. In ea autem Paulus sesquianno prædicauit, donec Iudæorum inuidia, & varijs agitatus calumnijs eam reliquerit. Corinthi Paulus hospites, qui eum benignè acceperunt hospitio, reperit, Aquilam Iudæum, & Priscillam uxorem, quos Claudius imperator cū cæteris Iudæis à Roma expulerat. Græcè, διὰ τὸ διατίθειναι, id est, eo quòd edixerat, siue statuerat. Id enim διατίθειναι significat, ne simplex præceptū intelligas. De hoc Claudij edicto varij varias scribunt causas. Suetonius eum asserit Iudæos ob tumultus, quos assidue in ciues excitabant, Roma expulisse, impulsore Christo. Vnde Beda: Quòd vtrum contra Christum tumultuantes Iudæos coerceri & comprimi iusserit, an etiam Christianos simul velut cognatæ religionis homines voluerit expelli, nequaquã discernitur. Comestor verò dicit Claudium Iudæos expulisse,

CAP. XVIII. IN ACTVS

pulisse, eo quòd vxorem eius Agrippinam præ nimia familiaritate, quam habebat cum eis, ad eò traxerant ad ritus suos, vt iam Iudaizaret. Aquilæ duo fuerunt, vterq; Ponticus genere, sed alter quidem Iudæus, cuius hic Lucas, & Paulus Roma. vltimo meminit. Alter Profelytus qui vetus instrumentum post 70. Interpretes ex Hebræo in Græcam linguam conuertit, de quo Eusebius libr. 5. cap. 8. Erant autem scenofactoriæ artis. Græcè, ἰσοπλάγιοι ἄκοντες τοὺς τέντες, id est, erant tabernaculorum artifices, siue tentoniorum. ἄκοντες Græcè, tabernacula dicuntur. Disputabat autem ibidem cum Iudæis & Græcis, persuadens ex scripturis sacris, quoniam Christus iam dudum expectatus venerat.

Cùm venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudæis esse Christum Iesum. Contradicientibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester ¶ *Sup. 13.* *f* super caput vestrum, mundus ego: † ex hoc ad Gentes vadam.

Paulus semper prædicationi insistebat, testimonia de Christo adducens. Græca quæ nunc extant, secus legunt, scilicet συνέχετο τῷ πνεύματι, id est, continebatur à spiritu, vel coarctabatur spiritu, videns scilicet Iudæos persistere incredulos: aut continebatur à spiritu, ne inde discederet, quemadmodum paulo post scribit. Cùm itaque Paulus hic solus esset, Dei verbum annunciabat, non obstantibus Iudæis. Aduenientibus autem Sila & Timotheo, cœpit instantius prædicare, etiam testimonijs scripturæ & prophetarum prædicationem suâ confirmans, vel etiam miraculis, donec Iudæorum in Christum blasphemijs iussus sit urbem egredi, & in suburbij apud quendam nomine Titum Iustum diuersari. Exiens autem dixit illis: Sanguis vester super caput vestrum: id est, Peccatum vestrū capiti vestro sit, vosq; soli poenas eius luetis: quia per me non stetit, quo minus ad meliorem frugē rediretis, & crederetis. Propterea subdit: Mūdus ego, ex hoc ad Gētes vadā, id est, innoxius posthac ero, si vobis relictis, qui verbū Dei reijcitis, ad Gētes transco. Sic & Ezech. 33. cap. ac si diceret: Quicumq; ¶ *Chri-*

à Christo, qui vita est, defecerit, inquit Clarius, ipse se interficere videtur, à vita ad mortem transiens, A sanguine suū quodāmodo effundendo, se ipse interficit. quasi diceret: vos ipsos incredulitate iugulatis, huius facti vos ipsi causam subite, cum ego fecerim quod in me erat, & inde culpa caream. Et hæc dicens, vestimenta sua ex-cussit, vt non verbo solū, sed & opere terreret eos. Adeoque illud dixisse videtur, illos excitandi gratia. *Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti, colentis Deum, cuius domus erat coniuncta synagoga. Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua: & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabantur.*

Quidam dicunt hunc Titum non fuisse vocatū, sed Iustum, hoc autem nomen à Latinis additū, quo Græci carent. De quo Beda. Aut proprium nomē viro fuit, aut merito iustitiæ sic cognominatus est. Non fuit hic Titus discipulus Pauli, ad quem scripsit epistolam, & Cretæ episcopum ordinauit, cum quo & Barnabas ascendens Ierosolymam, contulit euangeliū cum Apostolis, Galat. 2. Apud illum autem Paulus per annum cum dimidio mansit, & hunc Crispum, pluresque alios ad synagogam venientes ad Christum conuertit, & baptizauit per se vel discipulos suos, vt 1. Corinth. 1.

Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere, & ne taceas: propter quod ego sum tecum, & nemo apponetur tibi vt noceat: quoniam populus est tibi multus in hac ciuitate. Sedit autem ibi annum & sex menses, docens apud eos verbum Dei.

Sive autem per somnium, siue vigilans Iesum viderit, nocte tamen vidit: sed hoc magis videtur per somnium. Vnde 1. Cor. 9. ait: Nonne Christum Iesum Dominum nostrum vidi? Vbi de hac visione videtur illis dicere, quam apud eos viderit: vel fortè de prima, de qua supra cap. 9. Quod autem dicit: Nemo apponetur tibi, vt noceat: & Græcè pro apponetur, est ἰστημι, Significat autem ἰστημι, irruo & inuado. Itaque sensus esse potest: Nemo in te irruet, aut nemo te inuadet, vt tibi noceat, siue vt te malè habeat: id enim significat verbum

CAP. XIX. IN ACTVS

buu κακῶς. Quoniam Paulus iam fugam tentabat, forte apparuit illi CHRIS TVS confortas eum, quia nihil erat hic passurus, sed multum populum cōuersurus. Gallione autem proconsule Achaiae insurrexerunt uno animo Iudaei in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal, dicentes: Quia contra legem hic persuadet hominibus colere. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudaeos: Siquidem esset iniquum aliquid aut facinus pestimum, o vere Iudaei, recte vos sustinerem, si verò quaestiones sunt de verbo, et nominibus legis vestrae, vos ipsi videritis: iudex ego horum nolo esse. Et minauit eos à tribumali. Apprehendentes autem omnes Sosthenē principē synagogae, percutiebant eū ante tribunal: et nihil eorum Gallioni curae erat.

Volente Deo, vbi frugem multam videbat futuram, diutius manebat Paulus. Māsit itaq; Corinthi annū integrum, & sex menses, quibus quoad sufficiebat lucraturū, aggrediuntur Iudaei pro more, adducētes eum ad Gallionē, qui tunc Achaiae proconsulem agebat. Huius statim patuit in his prudentia Gallionis, qui non dixit, nō est mihi curae negociū vestrū: sed, si eū iniustitię vel alius facinoris grauis accusaretis, recte vos sustinerē. Vbi pro redē, Græcè est κατὰ λόγον, quod pro ratione, siue merito significat. q. diceret: merito vos sustinerē. Verūm cū de verbo & nominibus vestrae legis sit quaestio, nō mea interest, sed vestra. Quibus dictis Iudaeo, à suo abegit tribunali. Hac autē cōtumelia cōfusi, Sosthenē archisynagogū corā Galliōe vexabāt, indiscretē quasi furore acri: hic autē patiēter tollerauit, à Paulo persecutiones sustinēdas esse sufficiēter edocēt. Quae vidēs iudex, illis modestior tacuit, et quae aequitatis erāt leui sentētia pēfauit. Paulus verò cū adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens, nauigauit Syriam, et cum eo Priscilla et Aquila, qui sibi toronderat in Cēthraeis caput, habebat enim votum, deuēnitq; Ephesum, et illos ibi reliquit. Ipse verò ingressus synagogam, disputabat cum Iudaeis. Rogantibus autem eis ut ampliori tempore maneret, non consensit, sed valefaciens, et dūcēs: iterum reuertar ad vos Deo volente: profectus est ab Ephesō.

† Nu. 6. c
Inf. 21. b.

Paulus

Paulus tandem reliquit Corinthum: profecturus Syriam, prius peruenit Ephesum, ducens secum Aquilam & Priscillam. At cum egrederetur Corinthum, in Cenchreïs portu Corinthiorum caput rasit, ex voto iuxta legem Nazaræorum, de qua Num. 6. quam prius uouerat. Sciens autem eam non amplius obligare, rasit Casariam, & eam dedit igni. Græcè est, κισράμινος τὴν κεφαλὴν ἢ ἢ γρησαῖς. Est autem ambiguū an κισράμινος referatur ad Paulum, an ad Aquilam: utrius enim referri potest. κισραῖ aut portus est, ac naualis statio Corinthiorum, ex qua Phœbe Ecclesiæ Dei Cenchrensis ministræ erat, de qua Roman. 16. capite. Ephesi iterum cum Iudæis disputauit, sed etiam rogatus noluit ibi diutius remanere, cum festinaret ad festum in Ierusalem. Vnde Græci codices addunt: Oportet omnino me festum, quod instat, agere in Ierusalem: sed iterum reuertar ad vos Deo uolente. Et tunc soluit Epheso, quæ est urbs in pulcherrimo sinu posita, longè omnium urbium Ionicarum clarissima, & Asiæ olim lumen dicta. Urbis splendorem situs auxit: primum oppidorum frequentia circumseptus, quorū omnis olim Asiatica claritas fuit. A sinistris Meandrus fluuius fluit, à Phrygia exortus, et per Cariā in Aegæum mare effluit. A dextris Caistrus Asiaticarū opum vector, à Lydia ueniens. Ephesi præterea à Dianæ templo usque adeo aucta est fama per orbem, ut cum 12. urbes Ioniam aliquando teneret, omnium tamen præcipua habita est Ephesus. Nec aliud opulentius templū aut ornatius creditum aut spectatum est per Asiam, quàm Dianæ Ephesinæ templū: cuius lōgītudo 425 pedū, latitudo 220. erat, colūnæ 127. à singulis regibus Asiæ dicatæ. Hoc aut. 220. annis à tota Asia factum ferebatur. Iuxta templum Asylum erat libertatis inuiolata, ad stadij spacium ab Alexandro extensum. Vnde nec mirum, si templa Christiana immunitate gaudeāt, sicut apud Israhelitas ciuitates refugij. Hoc uerò eodē cōflagrauit templum Ephesi, quo natus est Alexander 353. ante Christum natum. Vnde Egeſias Magnesium ioco dixit, Dianā dum parturiret Olympias, Alexandrum adeo fuisse occupatum, ut templum suum ab igne defendere non potuerit.

Et descendens Cæsaream, ascendit, & salutauit Ecclesiam,
et de-

CAP. XIX. IN ACTVS

Et descendit Antiochiam. Et factò ibi aliquanto tempore, profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem, & Phrygiam, confirmans omnes discipulos.

Ad quam vero Cæsaream Paulus ab Epheso venerit, multi multa dicunt. Verùm Beda Cæsaream Cappadociæ intelligit, à qua in Antiochiam Pisidiæ descendit. Nondū enim in Syriam Phœnicis aduenerat. Hæc quondam à Mosæ filio Iaphet Moscha dicta, post à Cæsare Augusto Cæsarea dicta, de qua sup. Et itidem de Antiochia Pisidiæ, quæ prius Paulo venienti ab Epheso occurrebant, quàm Cæsarea, vel Philippi, vel Palæstina, aut etiam Antiochia Syriæ. Nondum, inquit Rabanus, in Syriam Phœnicis venerat, à qua longè distabat: inter quas mediæ erant Phrygia & Galatia, quas Paulus transiens illustrabat, confirmans discipulos quos prius conuerterat, vt patuit suprâ cap. 16.

Iudeus autem quidam Apollo nomine, Alexandrinus natione, vir eloquens, deuenit Ephesum, potens in scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Iesu, sciens tantum baptisma Ioannis. Hic ergo cepit fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam Domini.

Græcè est ἄπολλος, quartæ inflexionis. Hic autem Apollos, vt recitat Oecumenius, fertur Corinthiorū fuisse episcopus, ob id fortasse, quod Paulus ad Corinthios ait: Ego plantauit, Apollo rigauit. Hic si ad baptisma Ioannis, inquit Chrysost. quomodo spiritu feruebat? nondū enim datus erat sic spiritus. Si autē qui post illum opus habuerunt baptisate Christi, multo magis ille. Verissimi le est, inquit Oecume. & hunc baptizatum fuisse. Nam et si qui discipuli Ioannis fuerat, accedentes ad fidem, et si baptisma Ioannis susceperant, rursus baptizabantur, oportebat quoque discipulos & hoc facere.

Cum autem vellet ire Achaïam, exhortati fratres, scripserunt discipulis, vt susciperent eū. Qui cum venisset, contulit multum his qui crediderunt. Vehementer enim Iudeos reuincibat publicè, ostendens per scripturas esse Christum, Iesum.

Trahe-

Traherat enim illum spiritus in Achaia, ubi erat Corinthus, cuius postea factus est episcopus. Vbi vehementer Iudæos reuincebat, hisque multum profuit credentibus per gratiam. Hoc est ergo quod eisdem Achaicis Apostolus scribit 1. Corinth. 3. ✠ Ego plantavi, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Cum Iudæis itaque disputans, ostendit per scripturas ab illis receptas Christum esse Iesum illū, ac Messiam in lege promissum.

✠ 1. Cor.
3. b.

CAPVT DECIMVMNONVM.

Paulus reuersus Ephesum quosdam Ioannis discipulos baptismo Iesu Christi baptizauit, qui post manus impositionem spiritum sanctum receperunt. Inde per tres menses in synagoga, & per biennium in schola cuiusdam tyranni disputauit, signa faciens. Filij autem Sceuæ principis sacerdotum tentantes in nomine Iesu eicere dæmonia, vulnerati sunt à dæmoniaco, vnde plerique combusserunt libros superstitiosos. Tandem quidam Demetrius faber seditionem in Paulum mouit, quam Alexander vix sedare potuit.

Facta est autē cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inueniret quosdam discipulos, dixitq; ad eos: Si spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque si spiritus sanctus est, audiuimus. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Ioannis baptismo. Dixit autem Paulus: I Ioannes baptizauit baptismo penitentiae populū, dicens in eum qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Iesum.

† Mat. 3. e
Marc. 1. a.
Luc. 3. c.
Ioan. 1. d.
Sup. 1. a.
2. a. 12. c.

Egressus Paulus Ephesum fratres in superioribus partibus Achiæ, Phrygiæ scilicet & Galatiæ, reuersus est Ephesum, cum iam Apollo relicta Epheso esset Corinthi. Inueniens autem Ephesi discipulis Ioannis, Paulus petijt ab eis: Si post baptismum per manus impositionem spiritum sanctum accepissent. Vt autem Chryso. ait, iā patet quod in Christum non perfecte credidissent, ex eo quod Ioannes dixerat: Vt credant in illum qui post ipsum venturus erat. Et non dixit: Nihil est baptismum Ioannis: sed imperfe-